

XITOIY IQTISODIY MO‘JIZASI: TARAQQIYOT SABABLARI

Murodkulova Dilnoza Mahmud qizi

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti “Jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlar” fakulteti 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Xitoy iqtisodiyotining rivojlanish strategiyalari tahlil qilinadi. Xitoy so‘nggi 50 yil ichida tez sur‘atlarda o‘tib, global iqtisodiyotda yetakchi o‘rin egalladi. Tadqiqotda islohotlar, eksportga yo‘naltirilgan strategiyalar va JSTga a‘zo bo‘lishning iqtisodiy o‘lishiga ta‘siri o‘rganiladi. SWOT tahlili asosida Xitoy iqtisodiyotining kuchli va zaif tomonlari, imkoniyatlari va tahdidlari baholanadi. Maqolada, shuningdek, Xitoyning kelajakdagi iqtisodiy istiqbollari ham muhokama qilinadi.

Kalit so‘zlar: Xitoy iqtisodiyoti, islohotlar, global bozor, SWOT tahlili, JST, eksport strategiyasi

KIRISH

Xitoy dunyodagi eng yirik ishlab chiqarish markazlaridan biridir va eksport hajmi bo‘yicha ham eng yuqori o‘rinlarda turadi. Shubhasiz, hozirgi vaqtda Xitoy jahon iqtisodiyotida eng katta rol o‘ynaydigan davlatlardan biridir, ammo yarim asr oldin Xitoyning iqtisodiyoti havas qilarli holatda emas edi. Xitoy juda katta tezlikda rivojlandi va XXI asrning boshlarida iqtisodiyot bo‘yicha yetakchi davlatlarga qo‘shildi. 1978 yilda Xitoy o‘z iqtisodiyotini isloh qilishni boshlaganidan beri yalpi ichki mahsulotning o‘lishi yiliga o‘rtacha 9 foizdan oshdi va yalpi ichki mahsuloti 2023-yilda 17.79 trillion dollarni tashkil etadi. Bunday rivojlanishning sababi ko‘plarni qiziqitirdi, buning asosiy sabablari maqolada ko‘rib o‘tiladi.

Adabiyotlar tahlili

Xitoy iqtisodiyotining bu darajada rivojlanib ketganligining sabablari borasida ko‘plab olimlar tadqiqot olib borganlar. Iqtisodiyot rivojlanishining asosiy sabablari sifatida Deng Syaopinning to‘liq rejalashtirilgan iqtisodiyotdan sotsialistik bozor iqtisodiyotiga o‘tishga oid tashabbuslari, Xitoyning strategik rejalashtirish tizimi, arzon ishchi kuchini misol qilib keltirish mumkin.

1978 yilda Deng Syaoping Xitoyning sotsialistik bozor iqtisodiyotiga o‘tishi va ochiq iqtisodiyotni qurishi iqtisodiy rivojlanish uchun asos bo‘ldi. Bunda iqtisodiyotda hukumat nazorati kamaydi, xususiylar sektorlarning o‘rni oshdi. Xitoy xalqaro savdoni hamda to‘g‘ridan-to‘g‘ri chet el investitsiyalarini rag‘batlantirdi. Ushbu tashabbuslar Xitoy aholisining aksariyatining turmush darajasini oshirishga xizmat qildi (Xitoy iqtisodiy mo‘jizasining yetti siri, 2015).

Xitoyning kapital va resurslarni barcha hududlarga teng taminlamasdan, aynan sanoat yaxshi rivojlangan hududlarni ko‘proq resurslar bilan ta‘minlashga asoslangan iqtisodiy

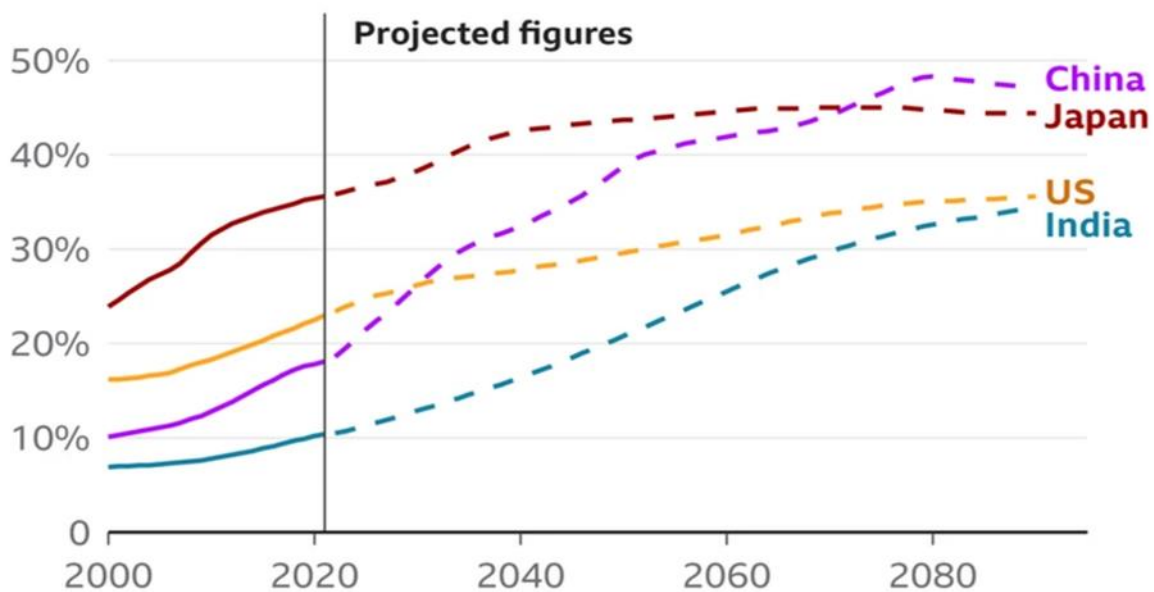
strategiyasi uning rivojlanish sabablaridan biridir. Chunki, resurslardan noto‘g‘ri maqsadda foydalanishning oldi olinadi (Юйшань Ван, И. В. Новикова, 2022).

Xitoyning rivojlanish modeli Osiyoning Yaponiya, Janubiy Koreya, Tayvan kabi davlatlarining modellariga o‘xshashdir. Bu modelning o‘ziga xos xususiyatlari quyidagilardir: korxonalar uchun ishchi kuchi, eksportga asoslangan iqtisod, iqtisodiyotda doimiy davlat nazorati ostida ekanligi, hamda davlat korxonalarni moliyaviy qo‘llab quvvatlashi. Bularning bari Osiyo iqtisodiy rivojlanish modelini tashkil qiladi. (Максимова Елена Ивановна, 2016).

Xitoyning rivojlanishida JST ning o‘rnini ham ko‘zdan qochirmaslik lozim. Xitoy JSTga a‘zo bo‘lganidan beri jahon zavodi rolini o‘z zimmasiga olib, eksport hajmini barqaror oshirib bordi. Masalan, 2001-yilda JSTga a‘zo bo‘lganidan so‘ng 20 yil ichida tashqi savdo hajmini 9 barobar oshirdi (Nuritdinov J. T. va Abdullayev A. A, 2023).

Demografik holati

2024-yil holati bo‘yicha Xitoyning aholisi 1.4 milliardni tashkil etadi. Aholi sonining ko‘pligi arzon ishchi kuchi bo‘lib xizmat qiladi. Ammo “Bir oila – bir bola” siyosati tufayli Xitoyda hozirda qariyalar sonining o‘sishi kuzatilmoqda.

4 ta mamlakat miqyosida 60 yoshdan katta aholi foizi

Manba: UN population division BBC

2000-yilda 60 yoshdan katta qariyalar 10 % bo‘lgan, ammo 2025-2030-yillarga borib bu ko‘rsatkich 30 % dan oshishi kutilmoqda.

Resurslar va Ekologik muammolar

Xitoy neft va tabiiy gazning yirik importchisidir, shu kabi resurslarning narxi o‘zgarishi esa uning iqtisodiyotiga jiddiy ta‘sir qiladi. Bundan tashqari, ko‘p miqdordagi sanoat korxonalarining ishlashi mamlakat havosi va atrof muhitning ifloslanishiga olib keladi.

Raqamli iqtisodiyot

Xitoy raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishga katta e‘tibor qaratmoqda. Buning yaqqol misoli sifatida: Xitoy sun‘iy intellekt, 5G texnologiyasi yoki elektr mashinalarini ishlab chiqarish bo‘yicha dunyoda yetakchi davlatlardan biri hisoblanadi.

Xalqaro hamkorlik

“Bir makon- bir yo‘l” loyihasi - Buyuk ipak yo‘li konsepsiyasiga asoslangan Osiyo, Yevropa mamlakatlarida orasida iqtisodiy munosabatlarni mustahkamlash maqsadida tuzilgan. Bu loyiha Xitoy uchun yangi ish o‘rinlari yaratilishi, savdo hajmi oshishi kabi foydali jihatlari mavjud.

Xitoy iqtisodiyotining SWOT tahlili quyida keltirilgan:

Kuchli tomonlari • Yuqori ishlab chiqarish quvvati – Xitoy dunyoning eng yirik ishlab chiqarish markazlaridan biridir • Arzon ishchi kuchi • Eksportga asoslangan iqtisod • Texnologik innovatsiyalar	Kuchsiz tomonlari • Demografik muammolar • Xitoyda ishlab chiqarishning katta hajmi tufayli atrof – muhitga bo‘lgan salbiy ta’sirlari
Imkoniyatlar • Yashil iqtisodiyot – barqaror rivojlanishga o‘tish yangi texnologiya va investitsiyalarni jalb qiladi • Bir makon - bir yo‘l tashabbusi Xitoy uchun yangi bozorlarni ochadi va xalqaro hamkorlikni mustahkamlaydi	Tahdidlar • Xorijiy investitsiyalarning davlat sarmoyalaridan ko‘pligi • Tez o‘zgaruvchan bozor va narx raqobati • Gaz, neft kabi resurslarni import qilishga muhtojlik

XULOSA

Xitoy oxirgi 50 yil davomida jadal rivojlanib dunyoning yetakchi davlatlaridan biriga aylandi. Bu muvaffaqiyatning asosiy omillari sifatida islohotlarga asoslangan strategik rejalashtirish, sotsialistik bozor iqtisodiyotiga o‘tish, eksportga yo‘naltirilgan ishlab chiqarish modeli va xalqaro bozordagi faol ishtirokni ko‘rsatish mumkin. Biroq kelajakdagi iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash uchun mamlakat hududidagi demografik va ekologik muammolarni hal qilish talab etiladi. Xitoyda yana bir rivojlanayotgan sohalardan biri raqamli iqtisodiyotdir. Shu barcha omillar birlashib Xitoyning iqtisodiyoti haqida umumiy tushuncha beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Nuritdinov Jalolxon Tursunboy o‘g‘li and Abdullayev Axrorjon Axadjon o‘g‘li (2023). O‘ZBEKISTONNING JAHON SAVDO TASHKILOTIGA A‘ZO BO‘LISH UCHUN UZOQ YO‘LI VA XITOIY TAJRIBASI. QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 6, pp.43–47. <https://doi.org/10.54613/ku.v6i6.247>.
2. Obshchaya Gazeta. (2014). Семь секретов китайского экономического чуда. [online] Available at: <https://obshchayagazeta.eu/articles/2014/10/09/35532?ysclid=m8q3lfo6m0956356367>

3. Pettinger, T. (2022). Problems and strengths of the Chinese economy. [online] Economics Help. Available at: <https://www.economicshelp.org/blog/170431/economics/problems-and-strengths-of-the-chinese-economy/>
4. World Bank (2024). The World Bank In China. [online] World Bank. Available at: <https://www.worldbank.org/en/country/china/overview>
5. www.robert-schuman.eu. (n.d.). China’s Strengths and Weaknesses. [online] Available at: <https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/235-china-s-strengths-and-weaknesses>.
6. Максимова Елена Ивановна (2016). Экономика Китая: перспективы мены модели экономического роста. Восточная аналитика, [online] (4). Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/ekonomika-kitaya-perspektivy-meny-modeli-ekonomicheskogo-rosta>
7. Юйшань Ван, И. В. Новикова (2022). Стратегическое планирование экономического развития Китая. [online] Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/strategicheskoe-planirovanie-ekonomicheskogo-razvitiya-kitaya/viewer>